

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 6

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

November 2024

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
November 2024

Tashkent 2024

“TARBIYA” FANINI O‘QITISHDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNING AHAMIYATI

Tashpulatova Dilorom Mukimovna
CHDPU o‘qituvchisi
Bozorboyeva Sarvinoz Hamrobekovna
CHDPU talabasi

Annotatsiya: maqolada “Tarbiya” fanini o‘qitishda sinfdan tashqari ishlarning vazifalari, mazmuni va tashkil etish vositalari to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: tarbiya, sinfdan tashqari ishlar, yondashuvlar, ekskursiya, sayohat, loyihaviy yondashuv, tashabbus, ko‘nikma.

“O‘zbekiston-2030” strategiyasida mamlakatimizda 2026 yilga qadar sifatli ta’limga erishish vazifalari qo‘yilgan[1]. Mazkur vazifalar ijrosi jarayonida o‘quv fanlarini klaster yondashuv asosida integratsion o‘qitish muhim o‘rin tutadi. Shu ma’noda bu o‘rinda e’tiboringizni “Tarbiya” fanini o‘qitishda sinfdan tashqari ishlarining ahamiyati masalasi tahliliga tortamiz.

“Tarbiya” fanini o‘qitishda sinfdan tashqari ishlar o‘rni. Mamlakatimizda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan Pedagogika fanimiz tarixida ilk bor “Tarbiya” fani ishlab chiqilib, 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab barcha ta’lim muassasalarida o‘qitila boshladi. Shu jihatdan “Tarbiya” fanini o‘qitishda sinfdan tashqari mashg‘ulotlarning ahamiyati muhimdir. Bunda quyidagilarga e’tibor berish muhim ahamiyatga ega.

- 1) sinf, maktab va jamoat joylarini ozoda tutishga o‘rgatish;
- 2) o‘quvchilarni tashabbusi asosida teatrlashtirilgan tarbiyaviy tadbirlar tashkil etish;
- 3) sinfdan tashqari mashg‘ulotlarga o‘z kasbining ustalarini taklif qilish [2].

Mazkur tadbirlarni amalga oshirish bilan o‘quvchilarning tarbiyaviy ko‘nikmalarini rivojlantirishga erishish mumkin. Shu ma’noda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sinf, maktab va jamoat joylarida ozodalikka rioya qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shuni ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan mamlakatimizda bolalar mehnatidan foydalanish taqiqlangan. Biroq ularning jismoniy, aqliy va ruhiy xususiyatlariga mos ravishda mehnat turlariga o‘rgatish pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilari mehnatning barcha turlari bilan tanishishi uchun ular mehnat jarayoniga jalb qilinadi. Bu bilan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mehnatsevrlilik, hunar o‘rganish va o‘zgalarning mehnatini qadrlash kabi ko‘nikmalar tarkib toptiriladi. Shu ma’noda sinfdan tashqari ishlar vositasida eng avvalo boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mehnat tarbiyasi amalga

oshiriladi. Mazkur masalalar oliy pedagogik ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan o'zlashtirilishi taqoza etiladi. Sinfdan tashqari ishlarning muhim asoslaridan biri o'quvchilarning tashabbuslariga asoslanishdir. Shu ma'noda boshlang'ich sinf o'quvchilari ixtiyoriy ravishda teatrlashtirilgan tomoshalar, sahna ko'rinishlari va tadbirlarni tashkil etishga o'rgatilishi muhim ahamiyatga ega. Chunki pedagogik tajribadan ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilari asosan ta'lim jarayoni va sinfdoshlarining muammolarini tez ilg'aydi. Shu sababli ular mustaqil ravishda teatrlashtirilgan tadbirlarda ta'lim muammolarini yoki sinfdoshlarining nuqsonlari o'z aksini topadi. Bu hol boshlang'ich sinf o'quvchilarining tarbiyalanganlik ko'rsatkichlarini o'rganishda muhim o'rin tutadi. Buning uchun sinf rahbarlari boshchiligida boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'quvchilarda tashabbuskorlik ko'nikmasini shakllantirishi taqoza etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan har bir maktabga o'z kasbining ustalari va mashhur shaxslar biriktirilgan. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi xalq artistlari umumiy o'rta ta'lim maktablarida to'garak mashg'ulotlarini olib borishmoqda. Mana shunday shaxslarni sinfdan tashqari mashg'ulotlarga jalb etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda asosiy e'tibor sinfdan tashqari mashg'ulotlarning amaliyotga yo'naltirilganligiga qaratilishi kerak.

E'tibor berilsa, sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular turli shakllar va yondashuvlar asosida amalga oshiriladi. Buning uchun maktabda mavjud sharoitlardan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining haftalik pedagogik amaliyot davrida sinfdan tashqari ishlar turlari bilan chuqur tanishishi tavsiya etiladi.

“Tarbiya” fanini o'qitishda maktabdan tashqari ishlarning ahamiyati. Mazkur fanni o'qitish jarayonida maktabdan tashqari ishlar imkoniyatlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan maktabdan tashqari ishlarning asosiy turlari quyidagilar ekanligini eslatib o'tish joiz:

- 1) mahalla faoliyatida ishtirok etish;
- 2) o'quvchilarning volontyorlik guruhi asosida yordamga muhtoj kishilarga ko'mak berish;
- 3) inklyuziv ta'limga muhtoj bolalar bilan ishlash.

Maktabdan tashqari ishlarning muhim asoslaridan biri mahalla faoliyatida ishtirok etishdir. Bunda boshlang'ich sinf o'quvchilarning mahallada amalga oshiriladigan bayramlar, tantanalar, maslahat mashg'ulotlari va keksa avlod uchrashuvlarida ishtirok etishi ta'minlanadi. Buning natijasida o'quvchilarda qadriyatlar bilan g'ururlanish, mahallasi bilan faxrlanish, vatanparvarlik va mehr-oqibat kabi fazilatlar tabiiy shakllanadi. Natijada ularning tarbiyalanganlik ko'rsatkichlari ijobiy baholarni beradi. Shuni ta'kidlash lozimki, G'arb mamlakatlarida individualizm, ya'ni har bir shaxs va oilaning xususiyligi yuqori bo'lganligi uchun o'quvchilarda jamoatparvarlik ko'nikmasi

susayib borayotganligi alohida ta'kidlanmoqda[3]. Shu sababli G'arb pedagoglari bizning mahalla institutimizga havas bilan qarashadi. Shu ma'noda boshlang'ich sinf o'quvchilarining tarbiyasida ularning mahalla faoliyatida ishtirok etishi jamoaparvarlik ko'nikmasini shakllantirishga asos bo'ladi.

Maktabdan tashqari ishlarda keyingi paytlarda mamlakatimizda yangi turdagi mashg'ulotlar paydo bo'lmoqda. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'quvchilarida inklyuziv ta'limga, ya'ni jismoniy jihatdan nuqsonga ega bo'lgan tengdoshlari bilan o'yinlar o'ynash, birgalikda dars qilish va ularni jamoaga olib kirish kabi ko'nikmalar bilan qurollantirish muhim ahamiyatga ega. Agar boshlang'ich sinf o'quvchilari bunday tadbirlarda ishtirok etsa, ularning inklyuziv ta'limga muhtoj tengdoshlari tarbiyasida ham ijobiy o'zgarishlar yuzaga keladi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oliy pedagogik ta'lim jarayonida inklyuziv ta'limga muhtoj bolalar bilan ishlash metodikasini o'zlashtirishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Diqqat qilinsa, maktabdan tashqari ishlarning turli turlaridan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda amaliy ahamiyatga ega. Bunda boshlang'ich sinf o'qituvchisining izlanuvchan va tashabbuskor bo'lishi muhim o'rin tutadi.

“Tarbiya” fanini o'qitishda yangi loyihali ishlar. Keyingi besh yil davomida boshlang'ich ta'lim jarayonini rivojlantirish bo'yicha davlat islohatlari amalga oshirilmoqda. Bunda sinfdan tashqari ishlarning yangi loyihalarini ishlab chiqish ham muhim ahamiyatga ega. Bizning yondashuvimizga ko'ra, bugungi kunda ana shunday quyidagi yangi loyihalardan foydalanish tarbiya jarayonini kuchaytiradi:

- 1) ekskursiya loyihasi;
- 2) sayohat loyihasi;
- 3) tashabbus loyihasi.

Sinfdan tashqari ishlar tarkibida yangi ekskursiya loyihasi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, bunda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan tarixiy o'lkashunoslik manbalariga uyushtiriladigan ekskursiyalarning ahamiyati katta. Sayohat davomida o'quvchilar bevosita tarix bilan ro'baro' keladilar. Bolalar kuzatish jarayonida ob'yektning qaysi yillarda va kim tomonidan barpo etilganligi, uning bugungi kundagi holati haqida ma'lumotga ega boladi. Shubhasiz, shu kuzatish jarayonida bolalarda vatanga nisbatan e'tiqod, ona-tabiatni asrash, tabiat go'zalliklaridan bahramand bo'lish, insonlar mehnatini qadrlash, tarixiy obidalarni o'rganishga qiziqish, ularni kelgusi avlodlarga meros etib qoldirish ishlarida qatnashish ko'nikmalari shakllanadi. Ekskursiyalar kunining e'lon qilinishiyoq o'quvchilarda xursandlik kayfiyatini uyg'otadi. Chunki, ekskursiyalar uyushtirish orqali bolalarda dars jarayonida hosil bo'lgan zerikish, toliqish alomatlari bartaraf etiladi. Bu yoshda bolalarning tabiat va tevarak – atrofni o'rganishga bo'lgan qiziqishlari ustun bo'ladi. Ularning bu ehtiyoj va qiziqishlari ekskursiyalar yordamida qondirib boriladi.

Ekskursiyalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin: yon atrof bilan tanishuv, o'lkashunoslik manbalariga sayohat, muzey, tarixiy joylarga borish, kishilar mehnatini kuzatish va boshqalar. Birinchi sinflarda yon atrof bilan tanishtirish ya'ni maktab hovlisi, maktab kutubxonasi, oshxona, sport zali, o'qituvchilar xonasi va boshqalar bilan tanishtiruv amalga oshiriladi. O'qituvchi ekskursiya paytida bolalarni tartib-intizomga, o'zini tutish qoidalariga o'rgatadi, safda yurish, oshxona va sinf xonasini ozoda tutish kabi ko'nikmalarni shakllantirib boradi. Asta-sekin ekskursiyalarning ko'lami kengayib boradi. Ikkinchi, uchinchi sinflarda muzeylarga, tarixiy joylarga, san'at koshonalariga ekskursiyalar uyushtiriladi. To'rtinchi sinfda esa shahar va tumanlar, xotira maydonlarida tematik ekskursiyalar amalga oshiriladi. Bu jarayonda asosiy rolni o'qituvchi bajaradi. Chunki o'qituvchi ushbu ekskursiyalar natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarida vatanga e'tiqod tuyg'usini shakllantira olishi, milliy qadriyatlarimizning mazmun, mohiyati haqida tushuncha berishi kerak bo'ladi. Buning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisining zimmasidagi vazifalar quyidagilardan iborat ekanligini e'tirof etamiz:

-o'qituvchi o'zi yashab turgan voha, shahar, qishloq haqida to'liq bilimlarga ega bo'lishi;

-o'qituvchi rahbarlikni qo'lga olgan holda, o'quvchilar diqqatini kuzatilayotgan obyektga qarata olishi;

-ekskursiyaning maqsadi, rejasini ishlab chiqishi;

-ekskursiya davomida o'quvchilarni milliy qadriyatlarga hurmatni, g'urur va iftixor tuyg'ularini tarbiyalab borishi;

- uyushtirilayotgan ekskursiya orqali Vatanga muhabbat, sadoqat, ona-vatanni asrash, vatanga e'tiqodni tarbiyalab borish ko'zda tutiladi.

Shu bilan birgalikda tashkil etilayotgan ekskursiyaning muddati oldindan belgilab qo'yilishi hamda bundan ota-onalar xabardor bo'lishi lozim. Ekskursiyalar uch bosqichda amalga oshiriladi:

1) tayyorgarlik ko'rish;

2) ekskursiyani o'tkazish;

3) taassurotlarni xulosalash, yakunlash.

Ekskursiyalarni tashkil etishning barcha qonun-qoidalariga amal qilgan holda o'quvchilarning o'zlari yashab turgan joylardagi o'lkashunoslik manbalariga sayohatni uyushtirish mumkin. Masalan "Ona shahrim kecha va bugun" mavzusiga bag'ishlab sayohat uyushtirish maqsadga muvofiq. Bunda avvalo sayohatning maqsadi belgilab olinadi.

Natijada boshlang'ich sinf o'quvchilarida faxrlanish tuyg'usi tarkib topadi. Bu hol ularning vatanparvarlik, tabiatsevarlik va fidoiylik ko'nikmalarini tarkib toptirishda asosiy omillardan hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'quvchilarini haftasida bir marotaba ekskursiyaga olib chiqish tarbiyaviy jarayonni kuchaytirishini alohida ta'kidlash lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilarini mamlakatimizning tarixiy shaharlariga sayohatni tashkil qilish an‘anasi yo‘lga qo‘yildi. Bunda maktab joylashgan hududdagi tadbirkorlarning moliyaviy yordami tashkil qilingan bo‘lib, ular daromad solig‘idan ozod qilinadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mamlakatimizning qadimiy shaharlari va ulkan ishlab chiqarish korxonalariga sayohatni amalga oshirish tarbiyaviy jarayonning ko‘rsatkichlarini yuksaltiradi. Chunki o‘quvchilar mamlakatimiz to‘g‘risida to‘liq va kerakli ma‘lumotga ega bo‘ladilar.

Ekskursiyaning maqsadi: Shaharda bo‘layotgan o‘zgarishlar, bunyodkorlik ishlari, shahar aholisining mehnatkashligi, kishilarning Vatan ichidagi Vatanni ardoqlashi, shu bilan birga kishilardagi ko‘tarinkilik, xursandlik kayfiyatini kuzatish, tarixiy obidalarining qayta ta‘mirlanganligi hamda bu yerlarda go‘zal manzaralarning chiroy ochib turishini o‘quvchilarga ko‘rsatish va bundan vatanparvarlik hissini tarbiyalashda unumli foydalanish.

Bunday sayohatdan bolalar zavq-shavqqa to‘ladilar. Qisqa vaqt ichida shaharlarimizning ta‘mirlanishi va bunda hukumatimiz va bunyodkor xalqimizning roli katta ekanligi haqida o‘quvchilar ma‘lumotlarga ega bo‘ladilar. Shaharlarning milliylik bilan zamonaviylikni uyg‘unlashtirgan ko‘rkam maskanga aylanganligini kuzatgan o‘quvchilarning sayohatdan keyingi tassurotlari bir olam bo‘ladi. Shu bilan birgalikda bolalarning vatanga va xalqqa bo‘lgan muhabbati, g‘ururi, sodiqligi, o‘lka tarixini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi va milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmati yanada ortadi. Ayniqsa, tarixiy obidalarining qayta ta‘mirlanib, chiroyli ziyoratgoh va oromgohga aylantirilgani o‘quvchilarda axloqiy-estetik zavq uyg‘otadi, obidalar peshtoqining naqshinkor o‘ymakorlik ishlarida milliylikning aks etishi, o‘quvchilarda o‘zbek xalqi amaliy san‘atiga nisbatan qiziqish va hurmat hissini tarbiyalaydi.

Ekskursiya yakuni. Ekskursiya taassurotlari o‘qituvchilar tomonidan xulosalanadi. Xulosalash yakunida o‘qituvchi o‘rganilgan obyektning ahamiyatiga yana bir to‘xtaladi. Ayniqsa, o‘quvchilarda vatanparvarlikni tarbiyalashga alohida e‘tibor beradi. Ekskursiyada faol bo‘lgan, jamoat joylarida o‘zlarini yaxshi tutgan bolalar rag‘batlantiriladi.

O‘qituvchi o‘quvchilarning sayohatdan olgan taassurotlarini bilish maqsadida o‘quvchilarga ular kuzatgan tarixiy obidalar to‘g‘risida “Ona-shahrim” nomli insho yozib kelishlarini uyga vazifa qilib beradi. Inshoning rejasini quyidagicha tuzish mumkin:

- 1) Mening ona shahrim;
- 2) Shahardagi tarixiy obidalar va bunyodkorlik ishlari;
- 3) Men Vatanim uchun nima qila olaman.

Sinfdan tashqari ishlarda tashabbus loyihasi ham muhim o‘rin tutadi. Bunda o‘quvchilarning taklifi yoki o‘qituvchilarning tashabbusi bilan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari turli joylarga olib boriladi. Misol uchun, mamlakatimizda yuzga yaqin tabiat

qo'riqxonalar mavjud va ularda Qizil kitobga kiritilgan o'simliklar hamda hayvonlar parvarishlanmoqda. Shu ma'noda bolang'ich sinf o'quvchilarining mamlakatimiz qo'riqxonalarini bo'ylab sayohatlarni tashkil qilish tarbiyaviy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Masalan, mamlakatimizning har bir maktabi boshlang'ich sinf o'quvchilarining Toshkent shahridagi "Hayvonot bog'i"ga tashrifini amalga oshirish muhim loyihadir. Bunday yangi loyihalarning imkoniyatlaridan foydalanish tarbiyaning amaliy asoslarini tashkil qiladi.

Diqqat qilinsa sinfdan tashqari ishlarning turlari va ularning amaliy imkoniyatlaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shunday qilib "Tarbiya" fani bo'yicha sinfdan tashqari ishlar imkoniyatlaridan oqilona foydalanish bilan boshlang'ich sinf o'quvchilarining tarbiyasi amaliy asosga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "O'zbekiston-2030" strategiyasi. // www.ziyounet.uz.
2. Tashpulatova D. Boshlang'ich ta'limda klaster yondashuv asosida o'quv fanlarini integratsion o'qitish mexanizmlarini takomillashtirish.-Toshkent, 2023
3. Mardonov Sh. Pedagogika fanidan elektron-modulli didaktik ta'minotni ishlab chiqish texnologiyasi.-Toshkent, 2021
4. Eshmanova N. Oilada bola tarbiyasida o'zaro munosabatlar tizimi pedagogik-psixologik xususiyatlari va omillari. Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў ISSN 2181-7138 2023 1/3-сан
5. Tursunova S. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining maktabdan tashqari ta'lim samaradorligini oshirish. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. 2024 yil. 174-177.

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
6-son

Nashr qilingan sana: 27.11.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172